

Kamusal Alan Bağlamında Ağ Toplumu ve Yeni Kamusal Alan Arayışı

Osman Çalışkan*

Özet

Uygulama zemini Antik Yunan'a kadar götürülen kamusal alan düşüncesi, feodalizmin çöküşüne zemin hazırlayan burjuva devrimi ve esasında onun hazırladığı ekonomik ve siyasal ortamla ilişkilendirilmektedir. 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılda hayat bulan kamusal alanın, yine burjuva devriminin bir sonucu olan kapitalist ekonomik sistemin etkisiyle 19. yüzyılda çöküş sürecine girdiği belirtilir. Manuel Castells'in "Enformasyonel Kapitalizm" diye adlandırdığı, Enformasyon Çağı'nın bir çıktısı olan Ağ Toplumu kavramı ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin süratli gelişimine paralel olarak ortaya çıkmış ve kamusal alan tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Klasik kapitalizmin yeni yüzü addedilen Bilgi Çağı'nda yeni medya uygulamalarının, yeni bir kamusal alan oluşturma potansiyeli bu tartışmaların odağında yer alan konulardandır. Buna bağlantılı olarak bu çalışmanın amacı ise, bahsi geçen kavramlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak yeni medyanın, yeni bir kamusal alan inşa etme potansiyelini tartışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Enformasyon Çağı, Ağ Toplumu, Yeni Medya.

Abstract

Public sphere is a notion that can be dated back to ancient Greece. It is also related to bourgeois revolution that triggered collapse of feudalism and economical-political environment brought about by it. The public sphere was in effect at the end of the seventeenth century and during the eighteenth century. In 19th century the notion "public sphere" was pushed into collapse by capitalist system what was a result of bougeois revolution originally. "The network society" is an outcome of information age. It has come up to the surface as a result of swift improvement on information and communication technologies and it has brought a new perspective to the public sphere discussions on the other part. Additionally the notion "network society" has been named as "informational capitalism" by Manuel Castells. The information age is being regarded as the new icon of classical capitalism. In this age new media applications potential for forming a new public spehere has come to the centre of this discussions. Accordingly, the purpose of this study is to present the connection between the notions mentioned above and to discuss the new media's potential for constructing a new public sphere.

Key Words: Public Sphere, Information Age, The Network Society, The New Media.

---

* Arş. Gör., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.
osmancaliskan84@hotmail.com

Giriş

Kamusal alan kapsamında yürütülen tartışmalar geniş ve henüz sınırları net olarak çizilmemiş bir alan oluşturmaktadır. Kavrama yüklenen anlam ve işlevler de Antik Yunan'dan başlamak üzere Ortaçağ, burjuva devrimi sonrası ve 20. yüzyılda farklılık göstermektedir. Hemen belirtmeliyiz ki bu konudaki kavramsallaştırma Jürgen Habermas ile orjinal dilinde 1962'de yapılmış ve kitap, (*Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*) 1989'da İngilizce'ye çevrilmiştir. Öte taraftan adı konulmamış uygulama örnekleri, konuyla ilgilenen yazarlar tarafından Antik Yunan'a kadar götürülmüştür.

Avrupa'daki burjuva devrimi, gerçek anlamıyla kamusal alanı var eden en temel etken olarak belirlemektedir. Deyim yerindeyse feodal düzene vurulan darbe, mali olarak güç kazanan ticaret erbabının ve bürokraside yer alan yöneticilerin sayesinde yaşanmıştır. Akabinde elde edilen yeni haklar, en başında siyasi otoritenin mutlak gücünü sarsmış ve yetkilerin paylaşılmasına olanak sağlamıştır. Elde edilen bu siyasi başarıda, kamusal alanda yapılan tartışmaların ve bu kapsamda alınan kararların payı büyük olmuştur. Ortak kanının tespiti ve otoriteye baskı yoluyla siyaseti dönüştürme noktasında kamusal alan hayati bir rol üstlenmiştir.

Bununla birlikte, oluşturulan yeni ekonomik ve siyasi düzenin bir sonucu olan kamusal alan, yine aynı düzenin etkisiyle yıkıma uğramıştır. Kapitalist sistemin getirdiği yeni yaşam şekli, 18. yüzyıldaki kamusal alanın ruhunu yitirmesine sebep olmuştur. Sosyal devlet anlayışı ve bu kapsamda hayata geçirilen kamu hizmeti yayıncılığı da kamusal alanı oluşturmada başarısız sayılmıştır.

Kamusal alan kapsamında yürütülen çalışmalarda, özellikle iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı ilerlemeler bu alana yeni bir boyut kazandırmıştır. Enformasyon Çağı ve Ağ Toplumu kavramlarına 20. yüzyılın sonlarına doğru yeni medya kavramı da dahil olmuştur. Yaşanan bu teknolojik dönüşüm, iletişim alanında bir devrim yaratarak, geleneksel medyaya isnat edilen kamusal alan olma niteliği yeni medyaya devredilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde “kamusal alan” tanımlamasında beliren ana hatları, kavramın tarihsel süreçte hangi anlam ve uygulamalarla yer aldığı ve kavrama atfedilen temel özelliklerle ilişkili olduğu diğer alanlar ele alınacaktır. İkinci kısımda ise, Ağ toplumu, yeni medya ve diyalojik demokrasi kavramları incelendikten sonra, sonuç yerine,

kamusal alanın sanal ortamda yeniden inşasının olanakları tartışılarak çalışmaya son verilecektir.

1. Kamusal Alan Kavramının Anlam Çerçevesi ve Tarihsel Gelişimi

Bu başlık altında, öncelikle kamusal alan kavramının temel niteliklerini vurgulayan bir tanımlama girişiminden sonra tarihsel süreç içinde kamusal alan uygulamalarını ele alacağız. Bu bağlamda, kronolojik sıraya göre Antik Yunan, Ortaçağ, burjuva devrimi, sosyal devlet anlayışı ve neoliberal siyasi akımlarla şekillenen veya “yapısal dönüşüme” uğrayan kamusal alanı inceleyeceğiz.

Bu bölümün ikinci kısmında ise kamusal alan tartışmalarında merkezi konumda olan “kamusal-özel alan” ayrımı, “kamusal alan ve demokrasi”, “kamusal alan ve birey”, “kamusal alan-medya ilişkisi” ve “kamu hizmeti yayıncılığı” konuları ele alınarak kavramın yapısal özellikleri aktarılmaya çalışılacaktır.

1.1. Kavramın Tanımı

Yeniden hatırlatmak gerekirse, “kamusal alan” düşüncesi ve bu kapsamda yapılan tartışmalarda çok farklı tanımlamaların ortaya çıktığı söylenmelidir. Siyasal sistemler, ekonomi ve iletişim teknolojilerindeki değişim ve gelişmeler kamusal alan fikrini de farklı bir boyuta taşımıştır. Konuyla ilgili olarak eserlerine en çok atıfta bulunulan yazarlardan biri olan J. Habermas, kavramı şöyle tanımlamaktadır: “‘Kamusal alan’ kavramıyla, herşeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur” (Habermas, 2004, s. 95). Ayrıca, “devletin gücünün kullanıldığı yerleri ifade eden ‘kamu erkinin (otoritesinin) alanı’ ile toplumdaki ‘demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı’ olarak düşünülmesi gereken ‘kamusal alan’ın birbirinden” (Ercins, 2013, s. 298) ayrıldığını belirtmeliyiz. Kejanlıoğlu (2004, s. 691) ise “kamuoyu” kavramı üzerinden hareketle tanımladığı kamusal alanı şöyle ifade etmektedir: “Kamuoyu, bağımsız ve eşit bireylerin katıldığı, kimsenin dışlanmadığı, rasyonel-eleştirel bir tartışma ortamında gelişir; söyleme dayanan ve sonunda uyuşma (consensus) varılan bir süreçtir. Kamusal alan da, hem özel ekonomik çıkarlardan, hem de kamu otoritesinden özerk, böyle bir konuşma ve tartışma etkinliğinin alanıdır.” “Nitekim, Habermas’ın kendisi de kamusal alanı özel şahısların ‘kamusal meseleleri’ ve ‘ortak çıkarı’

tartışmak üzere biraraya gelmeleri şeklinde görmektedir. O kadar ki, Habermas'a göre, kamusal alan konuşma aracılığıyla politik katılımın canlandırıldığı bir tiyatrodur" (Sarıbay, 2000, s. 4). Yine Karadağ (2006, s. 26), kamusal alanı, ortak sorunlara dair akıl yürütmenin olduğu, rasyonel tartışmaların yaşandığı ve bunun sonucunda ortak kanaat oluşturulduğu, süreç, araç ve mekanların belirlendiği yaşam alanı olarak tanımlamaktadır. "Keane'e göre ise, şiddet içermeyen her türlü iletişim biçiminde (müzik, spor, dans dahil) iktidar mücadelesi ve karşılaşması, meşru bir kamusal alan olarak kabul edilebilir (Kejanlıoğlu, 2004, s. 700). Kavramın bir başka temel noktasına değinen Habermas (2004, s. 95), kamusal tartışmanın merkezini devlet faaliyetleri oluşturduğunda edebi kamusal alandan farklı olarak siyasi kamusal alandan bahsedilmesi gerektiğini belirtir.

Kamusal'ın 'herkese açık' anlamı en çok Arendt'in kavramlaştırmasında görülür. Arendt'e göre, kamusal alanın bir özelliği zuhur olunan ortam (space of apperance) ise diğer özelliği bizi birarada tutan dünya oluşudur. Zuhur ortamı oluşu ile kamusal alan her şeyin herkes tarafından mümkün olan en açık şekilde görülebilmesi ve duyulmasıdır (Sarıbay, 2000, s. 5). Tam da bu noktada Sarıbay, kamusal alan tartışmalarında diğer önemli isim olan Arendt'in, Habermas'tan farkını şöyle ortaya koymaktadır: 'Kamusal' olan 'herkese açık olma' anlamına geliyorsa; niyetlerimizin de her yönüyle açık olduğu bir durumun söz konusu olacağı aşikardır. Arendt'in Habermas'tan farklı olarak işaret ettiği de budur: Kamusal alanın hem öznel niyetlerimizin sergilendiği; hem de bu niyetlerin insani olan her şeyi mümkün kılacak şekilde güvence istediği bir alan olması; yani kamusal ve prosedürel olan düzeneklerin açık uçlu (sapma potansiyeli içeren) arka yüzünü yansıtması gerekir (Sarıbay, 2000, s. 6). Buraya kadar ele alınanlar çerçevesinde kamusal alan kavramının temel niteliklerini toparlayarak aktaracak olursak şunlar söylenebilir:

Kamusal alan, farklı bireylerin, farklı toplumsal kesimlerin, farklı fikirlerin medeni ve demokratik biçimde bir arada bulunmalarına ve yarışmalarına imkân veren bir alandır, özgürlüklerin ve hakların hayata geçirildiği, yaşandığı alandır; özgürlüklerin yok edildiği bir alan değildir. Yani insanların birlikte, birbirleriyle etkileşerek yaşadığı, her türlü farklılığın kendine hayat bulduğu bir alandır. Devlet kamusal alanın içindeki aktörlerden biridir. Kamusal alan, devlete ait alan/olan değildir (Ercins, 2013, s. 311).

1.2. Tarihsel Gelişim Seyrinde Kamusal Alan Düşüncesi

Bu başlık altında “kamusal alan”ın, Antik Yunan’dan Ortaçağ’a ve feodal dönemdeki dönüşümüne değinilerek, kapitalizmin etkisindeki gelişim seyri, sosyal devlet anlayışındaki durumu ve son olarak neoliberal politikalar etkisinde kavramın geçirdiği evrim ele alınacaktır.

Daha önce belirtildiği üzere, kamusal alan konusundaki akademik tartışmaların, Antik Yunan’a temas ederek sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Nitekim, Karadağ’a (2006, s. 9) göre, Antik Yunan, kamusal ile özel arasındaki ayrımın açık biçimde ortaya çıktığı dönemdi. Siyasal alan kamuyu temsil ederken, hane özel alanı temsil ediyordu. “Belli bir mülkiyeti bulunan ve ev yönetimine ait işlerle kendisi ilgilenmek zorunda olmayan özerk erkekler bu kamu alanında görünebilmektedirler” (Karadağ, 2006, s. 15). Yukarıdaki başlık altında çerçevesini çizmeye çalıştığımız kavramın, Antik Yunan’da vücut bulan uygulamasının oldukça farklı olduğu göze çarpmaktadır. En başında, kamusal alanın “herkese açık olması” gibi temel bir niteliğinin burada geçerli olmadığı gözükmektedir. Aristokratların, diğer bir tabirle siyasi ve ekonomik gücü elinde bulunduran (dolaylı olarak da entelektüel birikimi) elit bir tabakanın, kamusal alana hükmettiğini, buradaki tartışmaların niteliğini ve sonucunu belirlediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Ortaçağ Avrupa’sına baktığımızda ise Habermas’a (2004, s. 96) göre; bu dönemde Avrupa’nın, “‘özel’ alandan ayırdedilebilen emsalsiz bir ‘kamusal’ alana sahip olduğu konusunda hiçbir kanıt yoktur”. Bunun yanında Habermas, bu dönemde çeşitli egemenlik sembollerinin (mühür gibi), kamusal sayılmasının tesadüfi olmadığını belirterek bu tür uygulamaları “temsili kamusal alan” diye niteler. Yani iktidarın temsil edildiği, kesinlikle yönetilenlerin tarafında olmayan ve bu yönüyle de burjuva kamusal alanından tamamen farklı bir yapıdan bahsetmek mümkündür.

Kamusal alanın asıl tecelli ettiği dönem ise 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın ilk yarıları olmuştur. Habermas’a (2005) göre, kapitalist dönemde ilk olarak edebi kamu gelişmiştir. Siyasal kamunun bir ön denemesi olarak kabul edilebilecek bu durum, akıl yürütme, ortak karar alma pratikleri olarak görülebilir.

Feodalizmin ardından gelişen burjuva sınıfı, sahip olduğu ekonomik güç ve buna bağlı olarak elde ettiği siyasi nüfuz ile kamusal tartışmaların önünü açmış; feodal yapının

“temsili kamusal alanının” yerine Habermasian anlayış çerçevesinde bir kamusal alan inşa etmiştir. Ayrıca bu anlamda, “kamusal-özel ayrımı giderek kamusal (ortak) çıkara duyarlı yurttaşlar toplumu ile kendi özel çıkarlarını gözeten burjuva toplumu arasındaki ayrıma” dönüşmüştür.

Kamusal İnsanın Çöküşü adlı eserinde Richard Sennet (2010), Avrupa’da feodalizm sonrasındaki siyasi ve ekonomik gelişmelere dikkat çekerek sekülerizm ve kapitalizmi (sonuçlarını), kamusal alanın altını oyan iki olgu olarak görmektedir. *Kamusal alanın çöküşü* minvalinde sürdürülecek tartışmaların temelini hazırlayan bu durum, alanda yapılan çalışmaların da en temel noktasını oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsedilen değişimle birlikte kapitalist dönemin ilk evrelerinde, Habermas’a (2005) göre, kamusal alan genişlemiş, alana yeni aktörler eklenmiştir. Ayrıca medyadaki gelişmelerle birlikte dolaylı müzakereler başlamış ve siyasi kamunun güçlenmesiyle “iktidar halktan kaynaklanır” tartışmaları kuvvet kazanarak belli bir başarı kazanılmıştır. “Bu tür tartışmalar burjuva toplumunun özgül bir aşamasında ortaya çıkıp, belirli bir çıkarlar kümelenmesinin sonucu olarak burjuva anayasal devlet düzenine” (Habermas, 2004, s. 96) girilmesi mümkün olmuştur. Fakat altını çizerek belirtmeliyiz ki, kamusal alanın oluşturulmasına dair olumlu gelişmeler geç kapitalizmle birlikte tersine dönmeye başlamıştır.

Kapitalist yönetim anlayışının ortaya çıkardığı bir takım sorunlar “sosyal refah devleti” anlayışıyla giderilmeye çalışılmıştır. Başta siyasi yönetim ve hukuk üzerinde etkileri görülen bu durumun kamusal alan üzerinde de etkileri olmuştur. Habermas’ın değimiyle “*ihtiyaçları hiçbir şekilde kendi kendini yöneten bir pazarla karşılanmayan gruplar*”, siyasi erk üzerinde baskı kurmaya başlamış ve bunun sonucunda kamusal alan içinde adı anılmayan “devlet”in kamusal alana girmesine sebep olmuşlardır. Bu ise Habermas’a göre; yeniden feodalleşmeyi getirir. Ayrıca, büyük örgütlerin kendi çıkarları için devletle işbirliği yapma imkan ve olasılıklarını da artırır (Habermas, 2004, s. 101, 102). Bu durum öncelikle, kamusal alan fikrinin “açıklık”, “ortak çıkar” ve “ortak karar” ilkelerine ters düşmektedir. Siyasi erk üzerinde nüfuz sahibi olan grupların ayrıcalık elde edebilecekleri bir düzene zemin hazırladığı söylenebilir. Özetlemek gerekirse, kapitalist ekonomi sisteminin kamusal alanda yarattığı problemler, refah düzeyi yüksek devletlerin girişimleriyle de çözülememiş, “*devletin vasiliği altındaki etkinliklerin bir toplamı olarak kamusal*” (Negri, 2004, s. 399) artık sona ermiştir.

Kapitalist modelin yol açtığı çıkmazları aşmaya yönelik hayat bulan sosyal refah devleti anlayışı, yukarıda da bahsettiğimiz gibi kamusal alanın yeniden yaratılması konusunda çok fazla olumlu etki etmemiştir. 1980’li yıllarla hız kazanan küreselleşme ve neoliberal politikalar ise kamusal alan üzerindeki tartışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Örneğin kitle medyası, Verstraeten’in (2002, s. 339) değimiyle, kamu hizmeti yayıncılığından sıyrılarak “yerini tümüyle ticari işleve devretmiştir”. Chomsky (2003, s. 210) ise, medya yapısında, hakim ekonomik gücün lehine olan değişimin, “kamusal aklın kontrolünü”ne yönelik hizmet ettiğini öne sürmektedir. Ayrıca, medya kuruluşlarındaki kitlesel birleşimler ve bu kapsamda çıkarılan yasaların da aynı amaca yönelik düzenlendiğine dikkat çekilmektedir (Chomsky, 2003, s. 220). Dolayısıyla, kamusal aklın ve tartışmaların tecelli ettiği, kamusal alan olma potansiyeli taşıyan medyanın bilinçli olarak büyük sermaye sahiplerine devredilmesi yoluyla muhtemel bir olumlu gelişmenin de önüne geçildiği söylenebilir. Toparlamak gerekirse, küresel boyutta faaliyetleri olan medya kuruluşlarının sayısının artması, buna bağlı olarak yayıncılığın tecimsel bir kimliğe bürünmesi ve enformasyon savaşlarında Batı merkezli bir gücün küresel ölçekte kamuoyunu etkisi altına aldığı yönündeki eleştiriler belli başlı tartışma alanları olmuştur. Ekonomi, demokratik haklar, uluslararası siyaset, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişim ve gelişmeler “yeni bir kamusal alan” arayışını tetikleyen faktörler olarak öne çıkmıştır.

“Gelenen bu noktada mevcut kamusal alan modelleri gereksinimlere yanıt vermemektedir. Çünkü, temel hak ve özgürlükler ile demokraside gelişmeler olmuştur. ...halktan çok özneye vurgu yapılmaktadır. Bütün bu nedenlerle nihai karar açısından çoğulculuğa yer veren yeni bir kamusal alan modeline ihtiyaç” (Karadağ, 2006, s. 37-38) olduğu sıkça vurgulanmaktadır. Yine benzeri bir bakış açısıyla Kejanlıoğlu (2004, s. 710), klasik kamusal alan tanımında kamusal-özel ayrımı tartışmalarının aşılması gerektiğini belirterek çok medyalı bir ortamda özel sayılan her tür konunun kamusal olabileceğini- olması gerektiğini savunmaktadır. “Arendt’in Antik Yunan Polisi’ndeki kamuyu idealleştirdiği kamusal alan anlayışının günümüz anlamında özgürlük, eşitlik ve çoğulculuk ilkeleri açısından yeni bir kavramsallaştırmaya ihtiyacı vardır” (Karadağ, 2006, s. 28-29).

Kamusal alan düşüncesinin tarihsel süreçteki gelişimini aktardıktan sonra bu kavramın anlam çerçevesini çizmek, öne çıkan karakteristik özelliklerini belirlemek adına

kamusal-özel alan ayırımına ve kamusal alanın “birey”, “demokrasi”, “medya” ile ilişkilerine değineceğiz.

1.3. Kamusal Alan-Özel Alan Ayrımı

Kamusal alan tartışmasında, kavramın tanımlarında ortaya çıkan en önemli unsurlardan bir tanesi de “özel alan” kavramıdır. Bu ayrım daha çok, “kamusal alan” ne değildir sorusuna istinaden verilen bir cevap olarak karşımıza çıkmaktadır. “Habermas’ın da ima ettiği gibi, kamusal olan, özel olan ile ilişkisi içinde belirlenir. Latince *privare* (bir şeyi kendine mal etmek) kökenine sahip özel’in karşısında bir şeyi herkese mal etmek anlamıyla” (Sarıbay, 2000, s. 3) bu iki kavram arasındaki sınırlar da çizilmiş olur. Fakat hemen belirtmek gerekir ki yine “Habermas’ın kendisi de kamusal alanı özel şahısların ‘kamusal meseleleri’ ve ‘ortak çıkarı’ tartışmak üzere biraraya gelmeleri şeklinde görmektedir” (Sarıbay, 2000, s. 4).

Çoğulcu liberal demokratik toplumda kamusal-özel alan ayrımının önemli bir işlev yüklendiğine dikkat çeken Tok (2006, s. 113), kişilerin etno kültürel bağları ne olursa olsun bunların “özel” alanda muhafaza edilmesi gerektiğini ve kamusal alana girdikleri andan itibaren ise “ortak yarar” çerçevesinde kamusal alanın bir parçası olduklarına vurgu yapar. Bu konuda Sarıbay (2000, s. 6-7) ise, bir adım ileri giderek kamusal alan-özel alan karşıtlığının aşılaraq günümüz kültürüne entegre olabilecek, “*özelin kamusallaştığı ve kamusalın özelleştigi*” bir kavramsallaştırmanın gerekliliğine dikkat çekmektedir.

1.4. Kamusal Alan ve Birey

Kamusal alan ve birey kavramları, yukarıda ele aldığımız özel alan konusuyla bağlantılı olarak şahısların ortak yarar adına birleştikleri kamusal alandaki konumu doğrultusunda önem arz etmektedir. Özgül’e (2012, s. 4530) göre; “özel alan-kamusal alan ayrımı bireyin sadece kendisini ilgilendiren meseleler ile toplumun genelini ilgilendiren meseleler arasında yapılan ve bu bağlamda da modernliğe özgü bir ayrımdır”. Modern insanın özel yaşam alanı üzerine yapılan vurguya dikkat çeken R. Sennett (2010) ise, kamusal alana dair problemler ve onların çözümünün bireyci insanın bakış açısından mümkün olmadığını dile getirmektedir. 19. yüzyıl kamusal alanını bir kargaşa ortamı olarak gören yazar, kamusal alana darbeyi vuran olgunun bireycilik olduğu düşüncesindedir. Modern insandaki narsist belirtilere vurgu yapan Sennett, bu durumun “ben”in ortaya çıkmasına sebep olduğu ve ortak hareket etme duygusu yerine itkilerin paylaşıldığı bir dünyanın oluştuğunu

belirtmektedir. Dolayısıyla, “benlik”in toplumsal ilişkileri tanımlayan bir ilke olarak öne çıktığını ve kişidışı anlamları kapsayan kamusal alanın (buna bağlı olarak kişidışı-toplumsal eylemin) çözüldüğünü dile getirmektedir.

Demokrasinin ilerlemesi, kişi hak ve özgürlüklerinin gelişimine paralel olarak bireyciliğin artması çok farklı kimliklerin oluşmasına, toplumsal yapıda bir tür parçalanmaya sebep olmaktadır. Demokratik hak ve özgürlüklerin bireye sağladığı bu geniş hareket kabiliyeti, kamusal alanda bunların temsiliyeti noktasında bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Dağılmış, bölünmüş ve nitekim çok fazla “temsil”in bulunduğu kamusal alanda “ortak” sıfatıyla başlayan ortak akıl, fayda, çıkar, yaşam, karar gibi nitelemelerin ne kadar mümkün olduğu üzerinde tartışılması gerekmektedir. Ayrıca kim, kimin iyiliği için kendi hakkından vazgeçecektir ya da sayısal olarak oldukça fazla olan taraflar arasında bahsolunan ortak iyiye hangi hakların ne kadarını teslim edilerek ulaşılabilecektir? İşte tüm bu soru ve sorunlar, yeni kamusal alan arayışının da günümüzdeki temel meselelerini oluşturmaktadır.

1.5. Kamusal Alan ve Demokrasi

Bu iki kavram şüphesiz ki birbiriyle bağlantılı ve hatta iç içe geçmiş bir anlam alanına sahiptir. “Kamusal alan demokrasinin bir önkoşulu, bir ilkesi olarak da tanımlanmakta, yurttaşlar, ortak meselelerde, eşit ve özgür olarak söz, irade ve eylemleriyle hem bu alanı var etmekte hem de bu alanda etkinlikte bulunmaktadır” (Ercins, 2013, s. 298). Demokratik hak ve özgürlüklerin monarşilerden ve feodallerden elde edilmesi süreci, bu hakların gelişim seyriyle kamusal alan fikrinin oluşması ve olgunlaşması arasında bir paralellikten bahsetmek yanlış olmayacaktır. Keane’in (2002, s. 329-330) demokrasi tanımlaması yukarıdaki sıkı ilişkiyi gözler önüne serer niteliktedir. “...sağlıklı bir demokratik rejimin, içinde çeşitli türlerde kamusal alanların serpilebileceği, hiçbirinin tek başına iktidarın dağılmasına ilişkin kamusal tartışmalarda tekel konumunu sahiplenemeyeceği bir rejim” olduğudur. “Bu anlamda, ‘kamusal alan’, küresel ölçekte yaşanan büyük değişimler karşısında, toplum kuramcılarının yön arayışları ve demokrasi tartışmaları için önemli bir anahtar sundu diyebiliriz (Kejanlıoğlu, 2004, s. 692).

Toplumsal yapıların kendi içindeki demokratik gelişimleri, ancak kamusal alanın bu imkanları sağlayacak şekilde yeniden inşa edilmesiyle mümkün olacaktır (Sarıbay, 2000, s. 14). Ayrıca Tok (2006, s. 112), liberal demokrasilerdeki “eşitlik” ilkesine dikkat

çekerek kamusal alandaki kurumların toplumsal farklılıkları bünyesinde taşıyabilme kapasitesine önemle vurgu yapmaktadır.

1.6. Kamusal Alan, Medya ve Kamusal Yayıncılık

“Bana kalırsa, iletişim bilimcilerin temel görevlerinden birincisi kamusal alanın dinamiklerinin çözümlenmesidir. ...sonuçta, medyadaki gelişmeler kamusal alanı güçlü bir biçimde etkilemektedir” (Verstraeten, 2002, s. 348). Nitekim, “günümüzde gazeteler, dergiler, radyo ve televizyon kamusal alanın iletişim araçlarıdır” (Habermas, 2004, s. 95). Gazeteciliğin burjuva kamusal alanının oluşma sürecindeki etkisine değinen Habermas (2004, s. 99), kamusal tartışmaya aracılık etmesi ve onu güçlendirmesi bakımından basına önemli bir rol biçmiştir. Ayrıca, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen “edebi gazeteciliğin” yukarıda bahsedilen rolü yerine getirdiğine vurgu yapmaktadır. Öte taraftan, “özel bireylerin yaptığı edebi gazetecilikten kitle iletişim araçlarının kamusal yayımına geçiş sürecinde, kamusal alan, özel çıkarların bu alana akışı sonucu” (Habermas, 2004, s. 100) dönüşüme uğramış ve ilk işlevinden uzaklaşmıştır. “Özellikle elektronik medya; sanayileşmenin, 19. yüzyılın bir hediyesi olan ve sanayileşmenin bir ürünü kendi benliğine dönmeye zorladı, kamusal alanı boşalttı. 20. yüzyıl bunu tamamen doruk noktasına çıkardı” (Sarıbay, 2000, s. 31-32). Tam da bu noktada, medya işletmelerinin ekonomi-politik yapılanmasına dikkat çeken Kejanlıoğlu (2004, s. 692), tüm bu yapısal değişimlerin kamusal alanı ve dolayısıyla toplumu doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır.

Diğer taraftan, kamusal alanın bir ögesi olarak sendikalara dikkat çeken Koçak (2004, s. 392), medya gücünü elinde tutan sınıfın bakış açısının aynı zamanda ideolojik süzgeçleri de belirlediğini öne sürmektedir.

Konuyla bağlantılandırılan bir diğer kavram ise “kamu hizmeti yayıncılığı” uygulamalarıdır. Verstraeten’e (2002, 340-341) göre; “‘kamusal alan’ kavramının asla kamusal yayıncılığın statüsüyle karıştırılmaması gerekmektedir. Bir ülkenin hükümeti, ‘kamu hizmeti yayıncılığı’ adını verdiği bir yayıncılık sistemi kurmak ve finanse etmekle ‘kamusal alan’ın gerçekleştirimini güvence altına almış olmaz”. *Medya ve Demokrasi* adlı eserinde Keane (1999, s. 121) ise, kamu hizmeti yayıncılığının günümüz koşullarındaki hizmet kalitesini değerlendirerek bu kapsamda faaliyet gösteren kuruluşların özel sektöre ait rakip kuruluşlar karşısında oldukça yetersiz kaldığını savunmaktadır.

Öte taraftan devlet eliyle oluşturulmayan ve kamusal yayın yaptığı iddiasıyla faaliyetlerini sürdüren uygulamalar mevcuttur. Bu tür medyaları “alternatif” olarak tanımlayan Navaro (2004, s. 679), ABD’de yayın yapan *Public Access Televizyonları*’nı buna örnek göstererek kuruluşun reklam almadığına, sesini duyurmak isteyen tüm kişi ve gruplara açık olduğuna vurgu yapmaktadır. Yazar, benzer şekilde, *Public Broadcasting System, Paper Tiger Television ve Deep Dish Television* gibi kurumların varlığına dikkat çekmektedir. Kamu hizmeti yayıncılığındansa ekonomik kaygı duymayan, yukarıda örnekleri verilen alternatif medya hizmetlerinin kamusal alan oluşturma potansiyelleri daha yüksek gibi durmaktadır.

2. Yeni Medya, Ağ Toplumu ve Diyalojik Demokrasi Bağlamında Yeni Kamusal Alan Arayışı

Bu başlık altında yeni medya, ağ toplumu ve diyalojik demokrasi gibi kavramlar çerçevesinde “yeni kamusal alan” arayışlarına değinilecek ve sanal ortamda bunun mümkün olup olmadığı tartışılacaktır.

2.1. Yeni Medya

“Günümüzde, yeni iletişim ortamları yeni medya olarak adlandırılmaktadır. Yeni medya kavramı 1970’lerde, bilgi ve iletişim tabanlı araştırmalarda, sosyal, psikolojik, ekonomik, politik ve kültürel çalışmalar yapan araştırmacılar tarafından ortaya atılmış bir kavramdır. Ancak 70’lerde değinilen anlam, 90’larda müthiş bir ivme kazanan bilgisayar ve internet teknolojisi ile birlikte genişlemiş ve farklı boyutlara ulaşmıştır” (Dilmen, 2007: 114). “Yeni iletişim teknolojileri, bu tarihlerden sonra yaşanan ekonomik ve toplumsal dönüşümleri analiz için geliştirilen bir çok kuramsal çalışmada merkezi bir konuma yerleştirilmiştir” (Kaymas, 2006). Dijk (2006, s. 6,7), yeni medyanın en önemli karakteristik özelliklerini, telekominikasyonun, veri akışının ve kitle iletişimlerinin bir tek medya aracılığıyla bütünleştirilmesi olarak açıklamaktadır. Günümüzdeki cep telefonlarının niteliğini düşündüğümüzde tam anlamıyla bu durumun gerçekleştiğini görürüz.

“Medya hem içinden çıktığı sistemin izlerini sürebileceğimiz bir anlamlandırma pratiği hem de bu sistemin biçimlendirilmesinde ve yeniden üretilmesinde etkin bir araçtır; dolayısıyla yeni medya hem içinden çıktığı toplumu yansıtmakta hem de bu toplumu sürekli olarak yeniden üretmektedir” (Özgül, 2012). Ayrıca günümüzde iletişim

teknolojisinin ileri evresi olarak yeni medyanın, ideolojinin en hızlı taşıyıcılarından biri olduğu dile getirilmektedir. Yeni medyanın getirdiği dijitalleşme ve haber dağıtımı, iletişimsel birliktelik ve bilgi paylaşımıyla hızla ideolojik paylaşımın sürekliliğini de kuvvetlendirmektedir (Sucu, 2012). Bununla bağlantılı olarak protesto ve devrim gibi siyasal olaylarda sosyal medyanın rolü son yıllarda medyanın ilgisini oldukça çekiyor. Mevcut geleneksel görüşe göre sosyal ağlar, rejim değişikliğini daha kolay şekilde organize etme ve uygulamaya koyma imkanı sağlıyor. Bunun temelinde, sosyal medyanın İran veya Myanmar gibi katı otokrasilerde dahi otoriter bir rejimi sürdürmeyi zorlaştırdığı varsayımı yatıyor (Papic ve Noonan, 2011).

Gelişen iletişim teknolojileri sayesinde bir yandan birbirlerine yaklaşırken bir yandan da gittikçe yalnızlaşan modern insan için medya, içinde yaşanılan dünyayı kavrayıp anlamlandırmanın, toplumsal meselelerden haberdar olmanın, diğer insanlarla bağlantı kurmanın, kendi kimliğini oluşturmanın, yani bir anlamda varolmanın temel araçlarından biri haline gelmiştir. Bu anlamda medyanın kamusal alan oluşturma potansiyelinin araştırılması önem taşımaktadır (Özgül, 2012).

Yeni medyanın yukarıda değinilen temel nitelikleri ve birçok olumlu özelliğine rağmen ona yöneltilen eleştiriler de oldukça fazladır. Örneğin Gönenli ve Hürmeriç (2012, s. 240), yaptıkları çalışmada, bireylerin özel hayatlarıyla ilgili bilgilerin ve fotoğrafların paylaşıldığı Facebook ortamında en büyük dezavantajı, özel hayatın deşifre edilmesi olarak tespit etmektedirler. “Bugün sosyal ağlar üzerindeki profillerden, kişilik analizlerinin yapılabildiği, tüketim alışkanlıklarının, siyasi, dini kimliğin tespit edilebildiği unutulmamalıdır (Yıldırım, 2012, s. 264). Bununla birlikte, bir bilgi kaynağı olarak sosyal ağlar günümüzde, dezenformasyonun en fazla olduğu alanlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Bu durum ise, dijital mecradan alınan bilginin doğruluğu konusunda şüpheleri arttırmaktadır (Gündüz ve Pembecioğlu, 2013, s. 337, 338).

Kamusal alan tartışmaları kapsamında iletişim teknolojilerine de değinen Sennett’e (2010) göre; kamusal alan çözüldükçe ifade araçları öznelleşir. Bu bağlamda öznel ifade araçları olarak internet (bloglar, kişisel sayfalar ve diğer yeni medya araçları), yukarıdaki ifadeyi doğrular niteliktedir. Geleneksel medya araçlarına bağımlı olmaksızın kişisel paylaşımların yapılmasına olanak veren yeni medya ortamları, siyaset arenasında da bir araç olarak kullanılmaktadır. Siyasi kurumlar, kitlenin editoryal süzgeçten geçmeyen, dolayısıyla özgün düşüncelerin yer aldığı sosyal medya araçlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilmektedirler. J. Baudrillard (1991), “sessiz çoğunluk” olarak

isimlendirdiği politik eylemden uzak bu kitleye zaman zaman iktidar tarafından medya yoluyla sondajlar vurulduğunu belirtir. Sondajın amacı düşünceleri yansıtmak ve bunu tartışmak değil, kitlenin ne düşündüğünü tespit ederek bu doğrultuda strateji geliştirmektir. Günümüzde, denetimin oldukça az olduğu yeni medya ortamlarında dile getirilen fikirlerin ve genel olarak yeni medya mecralarının “sondaj”lar için uygun bir zemin oluşturduğunu söylemek mümkündür.

2.2. Ağ Toplumu

“1999 yılında Jan van Dijk’in kaleminden yayınlanan ‘Ağ Toplumu (The Network Society)’ kitabında J.v.Dijk yeni bir toplum modelinin ortaya çıkacağını ve bu toplum modelinde ilişkilerin yüz yüze iletişim yerine sosyal ağlar üzerinden gerçekleşeceğini ve buna hazır olunması gerektiğini belirtmiştir” (Akbıyık ve Öztürk, 2012). “Ağ toplumu internet tabanlı bir toplumdur ve etkileri hem sosyal hayatta hem de sanal uzamda toplumsal hayatın bir parçası olarak dönüştürücü bir karakterdedir” (Göker ve Doğan, 2011). Dijk (2006, s. 2), medya ağı, sosyal ve ekonomik ağların dünya sınırlarını zorladığını ve gelişmekte olan Çin ve Hindistan gibi ülkelerin bu ağa dahil olarak artık birer endüstri ülkesi olduğuna dikkat çekmektedir. Dijk (2006, s. 32,33) ayrıca, kitle toplumu ve ağ toplumunun arasındaki farkı tespit ederken kitle toplumunun temel yapısının “bütünlüklü” ve ağ toplumun ise “bireyci” yapısına dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak Dijk (2006, s. 240), genel anlamda medya ve sosyal ağların, modern toplumların ve kurumların en temel yapısal özelliklerini şekillendirdiğini belirtmektedir.

Temel çıkış noktasını *enformasyonun* oluşturduğu “ağ toplumu” kavramı, esasında Manuel Castells’in kapsamlı çalışmalarında çok daha geniş bir zemine oturmuştur. Bu sebeple ağ toplumu, yazarın ele aldığı şekliyle ve kavrama yüklediği temel niteliklerle aktarılacaktır.

Castells (2005, s. 622, 623, 625, 626), “ağ, birbiriyle bağlantılı düğümler dizisidir” der. Bu ağın ne olduğu sorusuna ise, küresel finans sektöründe menkul kıymetler piyasası, Avrupa Birliği ağında bakanlar konseyi ve örneğin medya sisteminde ise TV stüdyoları, haber ekipleri, sinyal alıcı ve verici gibi aygıtlardır şeklinde cevaplar. Ağlar sınırsız biçimde genişleyebilen yapılardır. Bu ağa dayalı toplumsal yapılar ise dinamik ve açıktır. Bununla birlikte ağlar, yeniliğe, küreselleşmeye, merkezsiz yoğunlaşmaya dayalı kapitalist ekonomi için, yeni değerlerin ve kamunun ruh halinin işlenmesi adına politika için ve esnekliğin önemli olduğu şirketler adına oldukça uygun yapılardır. Bu ağ içinde

örgütlenmiş şirketler, sermaye akışlarını, üretim/yönetim/dağıtım etkinliklerini mevcut ağ üzerinden yaparlar. Öyle ki, günümüzde elektronik ağlarla işleyen finansal akışlardan oluşan, yüzü olmayan kolektif bir kapitalist sistem vardır.

Castells (2005, s. 15, 16, 20-22), günümüz toplumunun klasik kapitalizmin etkisinden çıkarak yeni bir ekonomik yapıya kavuştuğunu söyler. Kapitalist sistemin yeniden yapılanma çabasının bir sonucu olarak gördüğü ve *enformasyonel kapitalizm* şeklinde adlandırdığı bu tekniğe ve bilgiye dayalı yeni ekonomik düzende, kalkınma biçimini de bu olgu belirler. Üretim sürecinde bilgi kritik bir unsurdur; çünkü belli bir bilgi seviyesine sahip olmak ve enformasyonu işlemek zorunluluktur. Bilgiyi üreten, onu kullanma yetkisi olan ve bu bilgiye ulaşan toplum ve üyelerinin siyasi ve ekonomik konumları bu duruma göre belirlenir. Enformasyon Çağı'nda bilgi, başta ekonomi, sosyal ilişkiler ve siyaset olmak üzere hemen her alanda başat bir role sahiptir. Dolayısıyla ağ toplumları da *enformasyonelizmi* bir tür ideoloji olarak benimsemişlerdir. Yani bu ideolojide, bilginin biriktirilmesi, bilgi işlemin üst seviyelere taşınması ve nihayetinde teknolojik gelişmeye adanmışlık temel özelliklerdir. Bununla birlikte, enformasyonun üretimi ve işlenmesine bağlı bu devrimin gerçekleştirilmesinde ise devletin süreçte aldığı rol oldukça belirleyicidir. Örneğin siyasi yönetimin teknolojik gelişime karşı sahip olduğu pozitif tutum, Castells'in tanımlamasıyla “enformasyon teknoloji devrimi” için bir zorunluluktur.

Yazarın değimiyle “enformasyonel kapitalizm”in öne çıkan özelliklerinden bir tanesi ise mevcut ağ sisteminde yeni iletişim teknolojilerinin ve daha geniş anlamda medyanın üstlendiği roldür. “Yeni enformasyon teknolojileri, küresel araçsal ağlarla dünyayı birleştiriyor. Bilgisayar aracılığıyla iletişim, geniş bir sanal cemaatler yelpazesi oluşturdu” (Castells, 2005, s. 26). “İnteraktif bilgisayar ağları, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, hayatı şekillendirerek, aynı zamanda hayat tarafından şekillendirilip katlanarak büyüyor” (Castells, 2005, s. 3). “Öyle ki, Chiapas'taki Zapatistaların lideri Subcomandante Marcos, Lacandon ormanının derinliklerinden dünyayla ve medyayla internet üzerinden iletişim kurdu. İnternet, 1999'da Çin Komünist Partisi'ne meydan okuyan Çinli tarikat Falun Gong'un gelişiminde, Aralık 1999'da Seattle'de Dünya Ticaret Örgütü'ne karşı protestonun örgütlenmesinde ve yayılmasında da araçsal bir rol oynadı” (Castells, 2005, s. 8). İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin etkisi siyasi ve ekonomik alanla birlikte sosyal hayatı da biçimlendirir. Sosyal ilişkilerde ve özellikle kültürel kodların aktarılmasında önemli bir rol oynayan dijital iletişim ağları, bu ağlara dahil

olanların etkileşime geçebilecekleri bir imkan sunmaktadır. Bununla birlikte adı geçen dijital ağ ve medya çeşitliliği içinde siyaset de giderek medya ortamında icra edilir olmuştur. Liderlik kişiselleşmiş ve siyasetin sunumu farklılaşmıştır (Castells, 2005, s. 630). Buna paralel olarak toplumsal meselelerin de medyatikleşerek gelip geçici olma eğiliminde olduğu, parçalı hale geldiği ve yerelleştiğini söylemek mümkündür. Böylesi bir ortamda ise farklı *kimliklerin* öne çıkması, ona yapılan vurgunun artması ve nihayetinde kimlik üzerine yüklenen şeyin anlamın bizzat kendisi olduğu gibi bir sonuç çıkmaktadır (Castells, 2005, s. 3, 4).

Ağ toplumunun niteliklerini, Castells'in sözleriyle özetleyecek olursak, “ağlar toplumlarımızın yeni sosyal morfolojisini oluşturur; ağlar oluşturma mantığının yayılması da üretim, deneyim, iktidar ve kültür süreçleriyle işleyişi, sonuçları ciddi biçimde değiştirir. ...sosyal morfolojinin sosyal eyleme üstün olmasının damgasını vurduğu bir toplumdur bu” (Castells, 2005, s. 621).

“Günümüzde sosyal hareketler ve devlet-toplum ilişkileri bağlamında ortaya çıkan toplumsal değişimlerin, bilgi çağı ve ağ toplumunun sosyal, siyasal sonuçları ve internetin söz konusu ikili doğası göz önünde tutulmadan anlaşılması mümkün görünmemektedir” (Kök ve Tekerek, 2012). Bu gerekçeyle, Castells'in oldukça detaylı bir biçimde incelediği Enformasyon Çağı'nı iletişim disiplini merkeze alarak konuyu açmakta fayda var. “Sanallığa dayalı ağ toplumu, bugüne kadar görülmemiş bir düzeyde yayılma ve örgütlenme imkânı sunarak, bir anda birçok insanın '*çevrimiçi bir arada*' bulunmasını sağlayabilmektedir. Bu ise yeni bir örgütlenme ve eylem biçiminin doğmasını kolaylaştırmıştır” (Göker ve Doğan, 2011). “Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal örgütlenmelerde iletişimi ucuzlatmanın ve yaygınlaştırmanın ötesinde bir kamuoyu oluşturma işlevi göstermektedir” (Emre, 2013). “Facebook, Twitter, YouTube, Flickr gibi sosyal medya araçları, bir yandan aktivistleri gözden uzak tutup yönetimin gazabından korurken öte yandan halkın hızla mobilize edilmesini sağlayarak, aktivistler için arka sokaklar gibi işlev görmüşlerdir” (Kök ve Tekerek, 2012). Bu bağlamda, “sermaye grupları ve devlet tarafından henüz bütünüyle kontrol altına alınamayan siber ortam, toplumsal hareketlere örgütlenme ve siyasal iletişim bağlamında kendi tahayyül kapasiteleri doğrultusunda genişleyip 'başka bir dünyaya ağ atabilecekleri' bir zemin olarak karşılarında durmaktadır” (Emre, 2013). Örneğin Arap Yarımadası'nda meydana gelen siyasi hareketlenmelere paralel olarak “Yemen'de de diğer ülkelere benzer bir süreç yaşanmıştır. Yıllarca baskı altında kalan halk özellikle işsizler ordusu denebilecek gençler

sokaklara dökülmüşler, sosyal medya üzerinden paylaşımlarda bulunmuşlar ve kitleleri harekete geçirmeyi başarmışlardır” (Akbiyık ve Öztürk, 2012). “Her ne kadar bazı kesimler tarafından, sosyal medyanın ‘devrimsel etkisi’ abartılı bulunsa da, sosyal ağlara atılan mesajlar El Cezire gibi medya kuruluşlarının gündemine taşınmış ve kamuoyunun alternatif bilgilere ulaşmasına katkıda bulunmuştur” (Emre, 2013).

Yukarıda da değinildiği gibi, yeni teknolojilerin ve internetin yarattığı ağ toplumu, klasik örgütlenme ve elbette iletişim biçimlerini de etkilemiştir. “Hippi kültürü köksüz, göçebe, dünyanın neresine isterse giden, nerede ve nasıl isterse yaşayan, otoritenin olmadığı, basitliğe/sadeliğe, ortaklığa dayanan ve insanların korkusuzca birbiriyle iletişim kurduğu bir dünya tasarımıyla yola çıktı. Bugün internet böyle bir özgürlük ve otoriteden azadlık algısı yaratmaktadır” (Kök ve Tekerek, 2012). Nitekim çeşitli sivil toplum örgütleri bünyesinde birleşen toplumsal kesimler ve “kamusal alanda kendine yeterince destek bulamadığını düşünen, giderek marjinalleşen gruplar, sosyal paylaşım ağlarını, özellikle de Facebook’u örgütlenme ve yandaş toplama çalışmaları içerisinde kullanmaktadır (Göker ve Doğan, 2011).

2.3. Diyalojik Demokrasi ve Yeni Kamusal Alan Arayışı

“Diyalojik demokrasi, her şeyden önce, kamusal alandaki öteki ile karşılıklı tolans içinde beraber yaşamının tek aracının diyalog olduğunu varsayar. Bunu yaparken de ötekinin kim ve ne olduğuna bakmaz, dolayısıyla fundamentalizmin tüm tiplerine karşıt bir konum alır” (Giddens’ten aktaran: Sarıbay, 2000, s. 12). “Bu müzakereci yaklaşım bugünkü demokrasi anlayışının da önemli bir boyutunu teşkil etmektedir” (Erdoğan, 2006, s. 97). “Bu anlamda, diyalojik demokrasi zorunlu olarak oyadaşmaya (consensus) yönelmekten çok, müzakereyi ve düşünmeyi esas alır. Bununla beraber diyalojik demokrasi tüm çatışmaların diyalog yoluyla üstesinden gelinebileceğine dair bir imada da bulunmaz; dolayısıyla diyalogun devam etmek zorunda olduğunu ileri sürmez. Çünkü, diyalogun sadece öteki ile birlik olmada aktif bir güven yaratma kapasitesi olarak anlaşılması gerektiğini vurgular” (Giddens’ten aktaran: Sarıbay, 2000, s. 12).

“Antik Yunan’da ‘halkın iktidarı’ olarak anlaşılan demokrasi, günümüzde Mouffe’nin deyimiyle ‘öznelerin çoğulculuğu’na dayalı bir sisteme dönüşmektedir” (Karadağ, 2006, s. 5). İşte böyle bir anlayış çerçevesinde, “farklı düşüncelerin, farklı ideolojilerin, farklı inançların, farklı yaşam biçimlerinin ve farklı etnik ve kültürel

kimliklerin” (Tok, 2006, s. 110) varlığı ve korunması esas alınmaktadır. Sarıbay, (2000, s. 1) bu doğrultuda, günümüzde güncel demokratik mücadelenin iktidara karşı verilen mücadeleden çok, kadınlardan eşcinsellere, bölgelerden etnik azınlıklara uzanan bir yelpazede birçok yeni hakları içine alan bir anlayış temelinde ilerlediğine dikkat çekmektedir.

Bu alanda vurgulanması gereken konulardan bir tanesi de değişen demokrasi algısıyla birlikte sivil toplum yapısının da etkilenmiş olduğu gerçeğidir. Nitekim yukarıda belirtilen farklılaşma, sivil toplum alanında klasik “hareketler”e ek olarak yeni bir takım toplulukların oluşmasına sebep olmuştur. Bu yapılanma veya örgütlenmeler, “yeni toplumsal hareketler” diye anılmaktadır. “Bunlar içerisinde kentsel, ekolojik, anti-nükleer, anti-otoriteryan, anti-kurumsal, anti-bürokratik, feminist, anti-ırkçı, etnik, bölgesel veya cinsel kimliğe yönelik mücadele sergileyen” (Akşit v.d., 2003, s. 74) çok çeşitli yapılanmalar mevcuttur.

Yukarıda üç temel bağlamda (yeni medya, ağ toplumu ve diyalojik demokrasi) ele alınan gelişme ve değişikliklerden ötürü, “*kamusal alan kavramını ilk olarak günümüz modern toplumsal bağlamıyla uyumlu bir biçimde yeniden tanımlamamız gerekmektedir*” (Verstraeten, 2002 s. 341). Bu çerçevede oluşturulacak yeni kamu alanı modeli Karadağ’a (2006, s. 30) göre; çoğulcu bir demokrasi kültürüne bağlı olarak katılım yönünden, kamusal kararlardan doğrudan veya dolaylı olarak etkilenebilecek herkese açık olan bir yöntem sunmalıdır. Ayrıca, çok kültürcü bakış açısıyla konuya yaklaşıldığında ise her bir birey tüm farklılıklarıyla kamusal alanda yer alabilmelidir.

Sonuç Yerine: Ağ Toplununun Sanal Ortamında, Kamusal Alanın Yeniden İnşasının Olanakları

Kamusal alan düşüncesi, Enformasyon Çağı’nın ağ toplumu, yeni iletişim teknolojileri, diyalojik demokrasi ve yeni toplumsal hareketlerle iç içe geçmiş bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla kamusal alanın yeniden inşasının mümkün olup olmadığı yönündeki tartışmanın da bu olguları göz ardı ederek yapılması olası gözükmemektedir. Klasik anlamda kamusal alan fikrinin temel nitelikleri göz önüne alındığında, mevcut siyasi ve ekonomik yapılanmayla birlikte yeni medya ortamının hem pozitif ve hem de negatif yönde farklı etkilerinin olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Öncelikle irdelenmesi gereken mesele, “özel alan”ın, kamusal alan düşüncesi kapsamındaki konumunun tespitidir. Çalışma içinde ayrı başlık altında detaylandırılan bu konu için hatırlanacağı üzere yeni bir anlayış mevcuttur. Klasik kamusal alan tanımında kamusal olanın karşıtı olarak konumlandırılan özel alanın, artık “kamusal”a dahil edilebileceği-edilmesi gerektiği düşüncesi üzerinde durulmaktadır. Temel olarak özel olanın kamusal alana taşınabileceği ve bunun orada tartışma konusu edilebileceği savunulmaktadır. Diyalojik demokrasi, yeni toplumsal hareketler, çoğulculuk ve bireycilik kapsamında ele alınması gereken bu durum, yeni bir kamusal alanın inşası için zorunlu bir değişiklik gibi sunulmaktadır. Fakat özellikle bireyciliğin yükselişi, kimlikler üzerine yapılan aşırı vurgu kamusal alanda bir tür kriz doğurma potansiyeline sahiptir. Belli bir ortamda, sayıca çok fazla kimliğin sorun çıkmaksızın temsili ve bir uyuşmanın sağlanması pek olası gözükmemektedir.

Hemen tüm araştırmacıların üzerinde mutabık kaldığı gibi, neoliberal politikalar sebebiyle geleneksel medyanın tekelleşen yapısı, onu kamusal alanın tecelli ettiği bir ortam olmaktan çıkarmaktadır. Bununla birlikte, kamu hizmeti yayıncılığı uygulaması da, daha önce aktarıldığı gibi bünyesinde birçok problem barındırmaktadır. Özel sektör medyaları karşısındaki zayıf konumu, mevcut hükümetlerin müdahalesine açık oluşu bu problemlerden sadece birkaçıdır. Bu durum en başında kamusal alanın “devlet otoritesine karşı özerk” olma niteliğini zedelerken bu tür medya organlarına olan güveni de sarsmaktadır. Konu kapsamında, konvansiyonel medya içinde değerlendirilebilecek bir diğer unsur ise “alternatif medya”dır. Gönüllülük esasına dayanan, devlet otoritesinden uzak, reklam almayarak kar endişesinden ve rekabetten kendini soyutlayan, farklı toplumsal kesimlere açık olan alternatif medya organları, kamusal alan fikrinin temel özelliklerine uygun bir potansiyele sahip gözükmemektedir. Fakat bu tip yapılanmaların da, başta ulaştığı kitlenin niceliksel azlığı, istikrarsız işleyişi ve dünya genelinde oldukça sınırlı sayıda uygulanıyor olması gibi diğer bir takım sorunları vardır. Özel sektör medyasının karşısında varlık bulabilmesi ve kamusal alan olarak addedilebilmesi için ciddi bir yapılanma ve yaygınlık göstermesi gerekmektedir.

Kamusal alan ve medya konusu dahilinde ele alınması gereken ve bu çalışmanın da asıl meselesini oluşturan, ağ toplumu içinde değerlendirilen yeni medya uygulamalarıdır. En başında belirtmek gerekir ki, yeni medya uygulamaları, geleneksel medyadan farklı olarak, kişisel veri girişi sağlaması ve bunun geniş kitlelere ulaştırılmasına olanak vermesi bakımından son derece etkili araçlardır. Diyalojik demokrasi anlayışına paralel olarak,

diyalojik iletişimin (çift yönlü simetrik iletişim) mümkün olduğu yeni medya araçları gerçekten de ilk bakışta kamusal alanın yeniden inşası için bir umut olarak karşımızda durmaktadır. Kamusal alan düşüncesinin de açıklık, özerklik gibi özelliklerine uygun gözükmektedir. Ayrıca internetin belli bir ücret karşılığı erişilebilir olması ise diğer bir avantaj olarak sunulmaktadır.

Çalışmanın diğer bölümlerinde ve bu başlık altında, yeni medyanın avantajlarına yönelik aktarılan faktörleri ağ toplumu anlayışına göre değerlendirdiğimizde bir takım olumsuzluklarla karşılaşırız. Castells'in değerlendirmelerini esas alarak söyleyecek olursak, ağ toplumu, kapitalist sistemin kendini yenileme-yüz değiştirme çabasının çıktısı olan Enformasyon Çağı'nın bir sonucudur. Hatta "enformasyonel kapitalizm" olarak değerlendirilen bu durum aslında kapitalist sistemin yeni bir yüz ve stratejiyle yansımından başka bir şey değildir. O halde klasik kapitalist ekonomik sistemin kamusal yıkıma uğrattığını kabul edecek olursak, dönüşüme uğramış yeni ekonomik modelin (enformasyonel kapitalizm) de kamusal alanın yeniden inşasına dair bir iddiayı taşıyamayacağını kabul etmek durumunda kalırız. Nitekim internete erişimin sadece kullanım ücretinden ibaret olmadığı, bilgisayar, modem, işletim sistemi ve diğer yazılımları zorunlu kıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte dünya genelinde teknik alt yapının yoksunluğundan internete erişimin mümkün olmadığını da vurgulanması gerekmektedir. Ayrıca evrensel olarak Enformasyon Çağı'nda, bilgiyi genelde Batılı devletlerin ürettiği varsayımını doğru kabul edecek olursak, 3. Dünya ülkeleri adına yeni medyanın bu toplumlar için kamusal alan olma ihtimali de ortadan kalkmış olmaktadır.

İnternet ortamında kamusal alan yaratma tartışmalarını "kimlik" ve "temsiliyet" üzerinden de değerlendirmek gerekmektedir. Nitekim, özellikle sosyal paylaşım siteleri üzerinden kimliğe yapılan vurgu önemli bir tutum olarak belirmektedir. Çevreci hareketler, dini gruplar, etnik kökene dayalı oluşumlar, cinsiyet farkına dayalı ayrışmalarla ve daha birçok kimlik temsilleri yeni medya ortamında yer alma çabasındadırlar. Yeni toplumsal hareketlerin bu çeşitliliği ve bireyci yaşamın teşvik ve telkin edilmesi sonucu yeni medya ortamında bir tür kamusal alan oluşturma ve siyasi arenada etkin bir güce dönüşmesi pek muhtemel gözükmemektedir. Ortak paydada buluşma, rasyonel bir tartışma ortamının yaratılması, bölünmüş toplumsal kesimlerin etkisiyle zorlaşmaktadır. Kamusal alanın burjuva devrimiyle hayat bulduğu dönemi ve şimdiki toplumsal ve siyasal yapılanmayı mukayese ettiğimizde günümüzde bir tür kimlik enflasyonunun yaşandığını görürüz. Klasik kamusal alanda, genel olarak belli başlı sınıflar çerçevesinde meydana gelen

kamusal tartışmaları yürütmenin pratikte mümkün olduğunu söylemek gerçekçi bir yaklaşım olur. Fakat paradoksal olarak, ağ toplumunun parçalanmış yapısı içerisinde sayıca çok fazla temsilin varlığı dikkat çekmektedir.

Bireysel kullanım ve tekil yaşamlara methiyeler düzülen bir yapı içerisinde kamusal tartışmaların bir sonuca bağlanması oldukça zor gözükmektedir. Kamusal alanda aslanan, bir tartışma ortamı oluşturmak ve çeşitli meseleleri görüşmek değil, akılcı yöntemlerle “ortak fayda”ya, “ortak karar”a ulaşmak ve onu uygulamaksa, belirtildiği gibi mevcut sistemde sonuca ulaşmak zor gözükmektedir. Sanal ortamda tartışılan çoğu olayların bir sonuca bağlanamaması, bir konunun gündem yaratsa da çok çabuk unutulması, gündemi meşgul edebilecek onlarca ve hatta yüzlerce konunun aynı anda internet ortamında yer alabilmesi aslına bakılırsa kamusal alanın yeniden inşası adına bir avantajdan çok dezavantaj olarak belirmektedir. Siyasi merciler üzerinde baskı oluşturma potansiyeline sahip geniş halk kitlesi, bir anda onlarca farklı konu ile meşgul olabilmekte ve dolayısıyla bölünmüş bir yapı içerisinde karar mekanizmaları üzerinde yeterli derecede etkin olamamaktadır. Sonuç olarak, ağ toplumu her ne kadar birbirine bağlı sayısız birim ve kişilerden oluşsa da, her ağ merkezi bir bölünmüş ve etki derecesi kırılmış gücü temsil etmektedir. Her ayrışma kamusal alanın aleyhine işlemekte ve bu durumu gün geçtikçe kuvvetlendiren yeni medya araçları da bölünmüşlüğün en önemli aracı olarak öne çıkmaktadır.

Kaynaklar

Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu*. Oğuz Adanır (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür: Ağ Toplumunun Yükselişi*. Ebru Kılıç (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chomsky, N. (2003). “Propaganda ve Kamusal Aklın Kontrolü”. *Kapitalizm ve Enformasyon Çağı: Küresel İletişim Devriminin Politik Ekonomisi İçinde* (ss. 209-222). Nil Senem Çıngır, Erhan Baltacı ve Özge Yalçın (Çev.), Ankara: Epos Yayınları.

Dilmen, N. E. (2007). *Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları*. Marmara İletişim Dergisi. Sayı:12.

Erdoğan, M. (2006). “Kamu Alanı ve Liberalizm: Birkaç Not”. *Kamusal Alan ve Türkiye İçinde* (ss. 92-109). Ahmet Karadağ (Ed.), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

- Gönenli, G. ve Hürmeriç, P. (2012). “Sosyal Medya: Bir Alan Çalışması Olarak Facebook Kullanımı”. Sosyal Medya/Akademi İçinde (ss. 243-268). Tolga Kara ve Ebru Özgen (Ed.), İstanbul: Beta Yayınları.
- Gündüz, U. ve Pembecioğlu, N. (2013). “Bilgi Kaynağı Olarak Sosyal Ağlar ve Sosyal Medya”. Yeni Medya Üzerine: Yeni İletişim Teknolojileri İçinde (ss. 311-338). Müge Demir, (Ed.), İstanbul: Litera-Türk Yayınları.
- Habermas, J. (2004). “Kamusal Alan”. Kamusal Alan İçinde (ss. 95-102). Meral Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Habermas, J. (2005). Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karadağ, A. (2006). “Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme”. Kamusal Alan ve Türkiye İçinde (ss. 3-41). Ahmet Karadağ (Ed.), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Keane, J. (2002). “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri”. Medya Kültür Siyaset İçinde (ss. 295-337). Süleyman İrvan (Der.), Ankara: Alp Yayınevi.
- Kejanlıoğlu, D. B. (2004). “Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı”. Kamusal Alan İçinde (ss. 688-713). Meral Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Koçak, H. (2004). “Türkiye’de Sendikalar ve Kamu Anlayışı”. Kamusal Alan İçinde (ss. 388-394). Meral Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Navaro, I. (2004). “ABD’de Alternatif Medya”. Kamusal Alan İçinde (ss. 676-687). Meral Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Negri, T. (2004). “Kamusal Alanın Yeniden Ele Geçirilmesi”. Kamusal Alan İçinde (ss. 395-406). Meral Özbek (Ed.), İstanbul: Hil Yayınları.
- Sarıbay, A.Y. (2000). Kamusal Alan Diyalojik Demokrasi ve Sivil İtiraz. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sennett, R. (2010). Kamusal İnsanın Çöküşü. Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Tok, N. (2006). “Liberal Demokratik Toplumda Kamusal Alan, Adalet, İstikrar ve Birlik”. Kamusal Alan ve Türkiye İçinde (ss. 110-133). Ahmet Karadağ (Ed.), Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Van Dijk, J.A.G.M. (2006). The Network Society: Social Aspects Of New Media. London: Sage Publications.
- Verstraeten, H. (2002). “Medya ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü”. Medya Kültür Siyaset İçinde (ss. 339-376). Süleyman İrvan (Der.), Ankara: Alp Yayınevi.

- Yıldırım, A. (2012). “Sosyal Ağlar ve Kişisel Gizlilik Çatışması”. Sosyal Medya/Akademi İçinde (ss. 213-242). Tolga Kara ve Ebru Özgen (Ed.), İstanbul: Beta Yayınları.
- Akşit, B. v.d. (2003). Sivil Toplumun ve Katılımın Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, www.akademik.maltepe.edu.tr (01.05.2014).
- Emre, P. Ö. (2013). Bir Başka Dünya İçin Ağ Atmak: Siber Ortamda Üç Barış Hareketi, http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_6_sayi_Bahar_2013/pdf/Ogun.pdf (01.05.2014).
- Ercins, G. (2013). Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı. <http://iibfdergi.cumhuriyet.edu.tr/archive/indekiler2013141.pdf> (01.05.2014).
- Göker, G. ve Doğan, A. (2011). Ağ Toplumunda Örgütlenme: Facebook’ta Çevrimiçi Tekel Eylemi, http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_1664/1664_69454.pdf (01.05.2014).
- Kabıyık, N. ve Öztürk, M. (2012). Sivil Toplum ve Medya Perspektifinde “Arap , Baharı” ve “Wall Street”i İşgal Et” Eylemleri, <http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1427/file/NihatAkbiyikMusaOztUrk.pdf> (01.05.2014).
- Kaymas, S. (2006). İletişim Politikalarında Paradigma Değişimi ve Yeni Medya: Medya ve İletişim Politikalarında Yöndeşme, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/gsuilet/article/view/5000004888> (25.03.2014).
- Kök, S. ve Tekerek, M. (2012). Sokak Siyasetinden Sosyal Ağlara Yeni Aktivizm: Arap Baharı Deneyimi, <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/Imagesimages/files/9.pdf> (01.05.2014).
- Özgül, G. E. (2012). Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Alan İmkanının Araştırılması, http://journal.yasar.edu.tr/wpcontent/uploads/2012/10/26_Sayi_8_makale_gonul_eda_ozgul.pdf (25.03.2014).
- Papic, M. ve Noonan, S. (2011). Sosyal Medya: Bir Protesto Aracı, Ece Dünder (Çev.), <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/585/581> (25.03.2014).
- Sucu, İ. (2012). Althusser’in Gözünden İdeoloji ve İdeolojinin Bir Taşıyıcısı Olarak Yeni Medya. <http://josc.selcuk.edu.tr/josc/article/view/36/33> (01.05.2014).